

МИЛУНИКА МИТРОВИЋ

УЗ РАСКРШЋА СРЕТЕНА МАРИЋА

Да име и дело професора Сретена Марића, једног од наших најистакнутијих књижевних мислилаца и познавалаца европске културе у протеклом веку, заслужује свако уважавање и нова проучавања, показао је и часопис *Раскршћа*, књижевно-филозофски годишњак Сретена Марића, који је 2003. године покренула група његових пријатеља и поштовалаца, а на чији рад и домете би вредело подсетити домаћу књижевну и културну јавност. У солидној опреми, овај часопис – чије ће излагање омогућити Скупштина општине Косјерић заједно са Матицом српском – биће више него сврсисходно конципиран, и уредно ће излазити све до 2008. године, и то у укупно шест бројева у пет свезака (једна је била двоброј), чиме су савременој културној публици на свестран начин представљени личност и дело Сретена Марића. О садржају свих бројева компетентно и марљиво се старао уређивачки колегијум који су чинили Слободан Гавриловић, главни уредник, Миро Вуксановић, Владимир Гвозден, Мирослав Егерић, Милојко Кнежевић, Радован Поповић и Гојко Тешић.

Истовремено, основана је и књижевна награда за есеј „Сретен Марић”, коју сваке друге године наизменично, на дан Марићевог рођења, додељују Матица српска из Новог Сада и Општина Косјерић, а сваке године организују се научни скупови посвећени промишљању значајних Марићевих књижевно-филозофских тема. Такође, у међувремену је остварен и ванредно значајан издавачки подухват Службеног гласника, на челу са Слободаном Гавриловићем, који напоредо са уређивањем овог часописа покреће и специјалну едицију „Раскршћа”, у којој је објављен целокупан опус Марићевих есеја у више књига. Овим је књижевним сладокусцима,

стручној и читалачкој јавности, у новом руху представљен пун сјај стила и бритког ума Сретена Марића.

Уз богату документарну и биобиблиографску грађу, као и бројним прилозима тумачењу његовог дела из нових углова, часопис *Раскршћа* из броја у број значајно ће обликовати комплексну слику о његовој стваралачкој личности, као и о времену у којем је живео и радио. Захваљујући свему томе, у једном моменту неправедно запостављени Сретен Марић вратиће се на велика врата у наше дане, да нас подсети на себе. Његови есеји, као и они до сада непревазиђени огледи о врхунским остварењима људске фантазије из светске књижевности, оличење су врхунског разматрања о суштинским питањима људског стваралаштва, али и егзистенције уопште. Пред пажљивим читаоцем из ових текстова изнова оживљавају непролазне поруке изразито луцидног мислиоца и учитеља, које подстичу вазда на нове-старе дијалоге. Сретена Марића савременици и студенти памте као човека дијалога и ненадмашног мајстора осмишљених разговора који увек иду за духом неуморног тражења вечних истина у релативностима свега пролазног. У његовим есејима мисао се суверено и наизглед лако креће кроз широку лепезу и замршена раскршћа књижевних, филозофских, естетских и многих културолошких тема. Дискретно али сугестивно, Марић поучава о људској суштини и нужди духовног славља, налазећи смисао и радости, али и муке човековог живота баченог у ефемерне лепоте света. Јер, како казује у антологијском тексту „Пропланци есеја”, који отвара 4. број *Раскршћа*, наше „знање је увек сред тмине незнања, истина окружена тајанствима”. Ни пошто случајно, видимо да готово сваки број часописа почиње неким од сличних, врхунских есеја који врве од мудрих, сентенциозно згуснутих мисли у реченицама игривим попут слободних „духовних вежби”. Оне се дуго памте, и на најлепши начин потврђују чистоту језика и елеганцију „говора срца” њиховог аутора.

Ваља поменути да управо овај есеј расправља највише о есеју самом као књижевном жанру, за који је сматрао да је „адекватно средство израза данашњег човека”. А данас смо сведоци колико је Марић у томе био у праву. Текст под називом „Пропланци есеја” упутио је још далеке 1979. године уреднику *Дела* Јовици Аћину поводом штампања књиге која ће се под истим насловом појавити, и књижевној јавности обзнанити Сретена Марића као „српског Монтења”. Другим речима, како бележи критика, био је то замашан досег – врх српског есеја. А сам Марић себе је видео као „типичног есејисту”, елегантно остављајући другима да уоче његову стилску и мисаону бравурозност, оригиналност личног печата, јер „стил казује есејисту”. Читаваог свог живота усавршавао је свој

есејистички дар и страсни порив за писањем и знањем, идући до пропланка духа преко пипавих животних стаза и судбинских раскршћа, баш као што се некада пробијао кроз густе и тајновите шуме брдовитог родног краја. Све то, искуствено проживљено и проучено, е да би се као награда указивала понекад неслућена лепота видика „светлих и далеких” тријумфа духовног живота. И зато не чуди што Марићеви есеји и данас могу бити користан пример, подсетник и упутник писцима и читаоцима, откриће особито за оне који тек почињу и једно и друго. Свака марићевишки узбудљива мисаона расправа увек делује освежавајуће „чиста као вода”, попут оне хладне изворске у осунчаном Субјелу. А такве воде он се са незаборавним ужитком у своме детињству напио и нагледао, слушајући њен жубор... И понајвише, упијајући музику речи и реченица, матерњу мелодију језика као „најплеменитије људске тековине”. Та раскошна лепеза народног језика остаће заувек извориште и тајна мантра бриљантног стила којим је писао и дисао, мада је такође изврсно говорио, читао и писао на француском, као и на другим светским језицима. Више него икада, данас би било делотворно усмерити озбиљније интересовање наставника српског језика ка проучавању и обради бар неких Марићевишких текстова, а нарочито деловима из есеја „О језику и језикословљу данас” (објављен на почетку 6. броја *Раскршћа*, прочитан својевремено у приступној беседи приликом избора за члана Војвођанске академије наука и уметности). Његова запажања су тако прецизна и актуелна, као да су малочас написана. Овом пригодом, почастимо се само једним краћим одломком:

Брбљати је лако; речи навиру на буљуке, разговору краја нема. Али када ваља рећи нешто битно, често вам се чини да речи за то нема, па сте срећни кад је најзад у магновењу сусретнете. А када се то деси, а то се, видећемо, каткад и дешава да цело друштво око вас забрбља, а песник остане сам као „Рајко на Сријему” (из народне епске песме), ситуација му може постати трагична.

Додуше, Сретен Марић се у својим филозофско-књижевним огледима и расправама позивао на велику традицију светске књижевности, чији је најизврснији зналац и одлични преводилац био, увек наглашавајући да писац не би смео да замућује воду и „навлачи завесу преко света”, ни преко нас, читалаца. А његови списи зато јесу и надаље драгоцени као мала ноћна библиотека која открива завесу, и светли у тами, позивајући читаоца за саговорника, приправног за уман, поезијом надахнут, духовно отрежњујући разговор

у рангу духовне гозбе, какве у нашем „врлом” добу бивају све блеђе и ређе. И насушно недостају.

Многе странице *Раскршћа*, поред текстова из Марићевих књига, преписке, интервјуа и других записа, донеле су и занимљиве детаље који из мање познатих и неочекиваних углова комплетније оживљавају једну такву ренесансну личност и необичан живот.

Рецимо, на преко 130 страница, од 4. броја пратимо информације о стручно сређеној документарној грађи Библиотеке Матице српске: Инвентарни попис књига донације „Никол и Сретен Марић”. Приређивач Драгица Мијовић обавештава да Марићева библиотека садржи око 13.000 наслова специјално опремљених књига и свезака периодике, до тада око 10.000 инвентарисаних библиотечких јединица. У овом легату преовлађују публикације на страним језицима, највише на француском, затим на немачком, енглеском, српском и руском. Госпођа Никол, због успомене на свога супруга, још увек задржава један број књига у своме стану (у Паризу и Новом Саду), мада списак књига са прецизним каталожким описом који се овде обзнањује свакако даје прилику широј публици да оцени вредност и сву ексклузивност овако вредног поклона. Из овог списка не сазнајемо само наслове и ауторе књига већ и један поуздано рафинирани укус, духовни распон и профил.

Поменућемо још један аутентичан прилог који употпуњује мање познати део биографије Сретена Марића: „Дневник у избеглиштву” (Лион, јануар–март 1916) Косаре Дивац. Рукопис се од недавно налази у поседу Историјског архива у Ужицу, коме је предат уз другу архивску заоставштину угледног ужичког професора Благоја Живковића, а приређивач је Драгица Матић. Сазнајемо да је Косара Раковић Дивац била млађа сестра Јелене Раковић Марић, мајке Сретена Марића. Она је заједно са својим дванаестогодишњим сестрићем прешла 1915. године тежак и дуг пут преко Албаније, а по доласку у Лион је под утиском бурних доживљаја почела да води дневник. Заправо, исповест у виду писама (не)упућених сестри Јелени у Србију. На корици старе бележнице од 59 листова пише „Ср. Марић”, а на њеној последњој страници још је очувана ђачка фотографија Сретена Марића (пренета у часопису на страни 173). Читаоцима ови искрени дневнички записи о данима Великог рата, пуним нежне бриге за драгог јој сестрића Срету, биће из више разлога занимљиви, посебно историографски, али и као потресно сведочење о његовим ђачким годинама живота и боравка у Француској, где ће и наредних деценија боравити најдуже и провести своје најлепше и најплодотворније године.

У Сретену Марићу имали смо ствараоца европског кова, широког образовања и богатог искуством културе. Тај наш „Европејац

из Субјела” ипак никада није заборавио да свуда и свагда истакне српског сељака, његов језик, лепорекост, окретност, бистрину... Његов биограф и дугогодишњи пријатељ Радован Поповић, као и многи други угледни земљаци који га се упечатљиво сећају и данас, сведочи како је у Паризу увек радо величао Субјел, као какво рајско и митско место. А о Паризу у Субјелу није готово ништа говорио, потврђују његови преостали сродници и сељани, чувајући с поносом успомене на његове боравке у родној кући, које су с годинама бивале све чешће. Био је то знак његове дубоке емотивне везаности за завичајни Субјел, Косјерић и Златибор, али и брига због проницљивог сагледавања живота и будућности невеселог стања српског села.

Ма и овлаш прелиставајући замашних близу 2000 страница свезака *Раскрића*, од првог броја па до последњег који је изашао 2011. године, стичемо целовитији увид у Марићев несумњиво значајан допринос новијој српској књижевности и промишљању културе. То су нам издашно омогућили приљезни сарадници часописа, добрим делом Марићеви пријатељи, бројни поштоваоци, угледни књижевни ствараоци, зналци струке и науке, његови савременици, као и припадници млађе генерације.

Верујемо да листајући *Раскрића* сваки духовни радозналац и убудуће може пронаћи за себе многа златна зрнца, и надасве задивљујућу марићевску оригиналност. И поруку да наспрам васколике пролазности ипак стоји нада – у дух човеков као непролазну меру свих ствари. А у Сретену Марићу ето нашла се срећно сједињена ерска мудрост и европска ученост, изворност и ерудиција – у некој тачној мери, каква није уобичајена код наших људи. То потврђује дело које је оставио нама, и овом језику, данас и убудуће...

На крају крајева: шта је човек ако не реч, каква му је реч коју даје и прима, такав је он – Сретен Марић. У нашим свагдашњим и свевременим распетостима, да се послужимо и једним надахнутим словом о *Раскрићима* из пера Мира Вуксановића, великог заслужника и прегаоца на очувању Марићевог завештања: „Нема, кажу, подеснијег места за ћутање и промишљање.”

А да их има, тих чаровитих места негде другде, можда не би *Раскрића*, у већ минулом циклусу њиховог излажења, ни бивало.